

Зрозуміло, що це вкрай незначна частка тих ЕСП, які надаються навіть виділеними у рамках проведеного дослідження. Навіть з урахуванням вартісної оцінки всіх екосистемних послуг ВБУ Межиріччя Дністра і Турунчука їх сумарна вартість буде істотно більшою, оскільки неможливо надати вартісну оцінку естетичності ландшафтів ВБУ та їх унікальних природних куточків (наприклад, цінність оз. Біле з його унікальними водними рослинами і птахами).

Таким чином, значна частка ВБУ міжнародного значення України припадає на територію Одеської області. Вони є невід'ємною складовою природно-заповідного фонду області та відіграють істотну роль у формуванні екологічної мережі. ВБУ Одеської області є важливим місцем проживання цінних видів птахів, ссавців, земноводних, плазунів та виконують вкрай важливі функції підтримки ландшафтного і біологічного різноманіття. Величезне значення ВБУ відіграють у процесі формування спеціального та загального водокористування, у формуванні рибогосподарського, лісопромислового та мисливського потенціалів. Істотною господарською функцією ВБУ є транспортна, що пов'язана з річковим та морським судноплавством. Крім високої рекреаційно-туристичної привабливості, ВБУ є ресурсами лікувальних грязей, ропи, мінеральних лікувальних вод та енергетичних ресурсів. Вони також відіграють важливу роль у стабілізації кліматичних умов. Процеси забруднення і деградації ВБУ Одеської області пов'язані з сільськогосподарською та рекреаційно-туристичною діяльністю, впливом місцевого населення, а також з процесами евтрофікації водних об'єктів. Раціональне використання ВБУ Одеської області, їх збереження і відновлення, оцінка їх екосистемних послуг (корисних властивостей) мають дуже важливе екологічне і соціально-економічне значення.

УДК 504.6

Шевченко І.А., к. п. н., доцент кафедри екології,
природничих та математичних наук

КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Кириченко Віталій Сергійович,

здобувач вищої освіти спеціальності 101 “Екологія”
ступеня вищої освіти “Магістр”

КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ КАЛИНІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Анотація. В статті розглянуто особливості збереження лісових екосистем Калинівської міської територіальної громади Вінницької області. В основу методики дослідження взято аналітичну обробку отриманих даних щодо збереженості лісових екосистем в структурі локальної регіональної екомережі. На основі проведених досліджень встановлено, що лісові екосистеми представлені в недостатній кількості в структурі природно-заповідного фонду. В ході роботи було визначено, що існуючі лісові заповідні території мають критичний стан. За результатами проведеної роботи подано пропозиції щодо збереження біотичного різноманіття лісових екосистем Калинівської міської територіальної громади.

Ключові слова: оцінка екологічного стану, ліси, природно-заповідний фонд, біотичне різноманіття, екомережа.

Постанова проблеми. В умовах антропогенного навантаження на лісові екосистеми, інтенсивного використання лісових ресурсів, дбайливе ставлення до лісів, раціональне використання їхніх багатств, турбота про відновлення та підвищення продуктивності лісових екосистем є одним з пріоритетних завдань держави. Сьогодні актуальним питанням залишається посилення середовищотвірних та інших функцій лісу окрім функції джерела деревини. А тому дослідження лісових екосистем наразі є досить актуальне і необхідне [3].

Збереження лісових екосистем є важливим чинником збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, формування екологічної і смарагдової мереж, сталого розвитку будь якого регіону. На

сьогодні в умовах великої розораності ґрунтів, лісові екосистеми є найбільш самодостатніми і антропо tolerantними екосистемами на межі поєднання природних й штучних ландшафтів. Найбільш ефективно збереження лісових екосистем відбувається в структурі природно-заповідного фонду. В свою чергу, лісовий природно-заповідний фонд є важливим каркасом формування схеми всіх рівнів організації екомережі, оскільки лісові екосистеми є найбільш багатими за рівнем біорізноманіття та його непорушності від людської діяльності [2].

Матеріали й методи досліджень. На основі загальноприйнятих методик проведення дослідження та картографічних матеріалів, інформаційних джерел, матеріалів лісовпорядкування спеціалізованих лісгосподарських підприємств і візуального обстеження, проведено оцінку стану лісових екосистем Калинівської міської територіальної громади (МТГ) щодо їх репрезентативності в природоохоронних територіях та структурних компонентах локальної екомережі.

Об'єкт дослідження – лісові екосистеми Калинівської МТГ в контексті збереження біотичного і ландшафтного різноманіття.

Методи дослідження – експедиційний, аналітично-діагностичний, ландшафтно-екологічний, екологічного моніторингу.

Результати досліджень. Калинівська МТГ (рис. 1) знаходиться в північній частині Вінницької області, вздовж берегів річки Південний Буг і річки Жердь. Територія МТГ відноситься до зони Правобережного Лісостепу. Ґрунти головним чином мало- і середньогумусні чорноземи, однак на значних площах є опідзолени. Клімат помірно-континентальний. Територія знаходиться в межах Придніпровської височини. Рельєф – рівнина з абсолютними висотами від 240 до 290 м, порізана мережею рік, ярами і балками. В географічно-структурному відношенні територія МТГ розташована у західній частині Українського кристалічного масиву. В межах МТГ широко розповсюджені природні мінеральні будівельні матеріали: глина, пісок, суглинок, граніти. Виявлені родовища граніту поблизу сіл Писарівка, Черепашинці. На території МТГ знаходиться два лісові заказники місцевого значення (“Калинівський”, площею 10 га і “Сосновий бір”, площею 17 га) для охорони високопродуктивного еталонного насадження сосни, що розташовані в Калинівському лісництві. Зоологічна пам'ятка природи місцевого значення “Боброве поселення” (площею 2 га) створена для збереження цінних рідкісних в області хутрових звірів на річці Згар. В с. Дружелюбівка знаходиться парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення “Саджавка” площею 12 га, створений з метою збереження старовинного парку, закладеного в кінці 18 століття. Також в межах Калинівської МТГ є 147 пам'яток культурної спадщини, серед яких найвідоміші: монастир 18 століття та Новогребельська Михайлівська церква (1701 р.) [1, 4, 7].

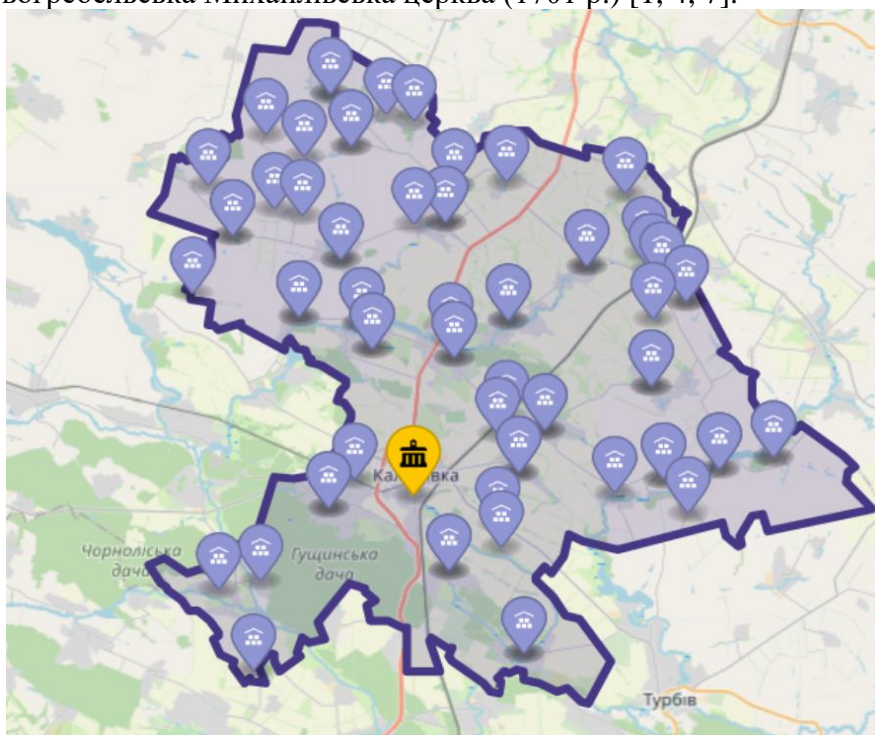

Рис. 1. Картохема Калинівської МТГ

Калинівська МТГ має багатогалузевий промисловий комплекс, де функціонують промислові підприємства шести галузей промисловості, основними з яких є харчова, машинобудування і металообробка, деревообробна, легка, добувна. Громада спеціалізується з виробництва продовольчих товарів. Земельні угіддя МТГ становлять 84 427,2 га, з них: сільськогосподарські угіддя – 66 764,9 га, в т.ч. орні землі – 57 215,8 га. Сільськогосподарські підприємства використовують 38 715 га ріллі, фермерські господарства – 2 000 га (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Структура земельних угідь Калинівської МТГ

Види землекористування	Частка виду землекористування у загальній площі	
	га	%
загальна площа земельних угідь	84 427,2	100
сільськогосподарські угіддя	66 764,9	79,08
орні угіддя	57 215,8	67,76
землі, зайняті лісом	7 606,3	9,0
землі, зайняті водними об'єктами	931,2	1,1
землі, зайняті пасовищами	4 877,6	5,77
землі, зайняті сіножатями	3 597,5	4,26
землі, зайняті заповідними об'єктами (4)	41	0,048

Калинівська територіальна громада є громадою міського типу, що сформована на основі об'єднання Калинівської міської громади і сільських громад Калинівського району Вінницької області. До складу МТГ входить 49 населених пунктів з адміністративним центром у місті Калинівка. Загальна площа МТГ складає 805 км², що становить 3,03% площі області. Кількість населення становить 46,4 тис. осіб, серед них чоловіки – 21 235 осіб, жінки – 25 179 осіб [1, 7].

Лісистість Калинівської МТГ складає 7 606,3 га, що становить 9% від загальної площі громади. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) Калинівської МТГ сформований з 4 об'єктів загальною площею 41 га, що складає 0,048% від загальної площі громади (табл. 2) [7].

Таблиця 2

Функціонально-просторова структура природно-заповідного фонду Калинівської міської територіальної громади

Категорія заповідності	Назва об'єкту чи території	Площа, га	Частка в структурі ПЗФ, %	Стан та об'єкти збереження
ЛЗМЗ	“Калинівський”	10,0	24,39	Задовільний, штучні лісові високопродуктивні еталонні насадження сосни звичайної
ЛЗМЗ	“Сосновий бір”	17,0	41,46	Задовільний, штучні лісові високопродуктивні еталонні насадження сосни звичайної, заболочені ділянки
ЗППМЗ	“Боброве поселення”	2,0	4,87	Задовільний, заболочена ділянка лучно-болотної рослинності створена для збереження цінних рідкісних в області хутрових звірів бобрів на річці Згар
ППСПММЗ	“Саджавка”	12,0	29,26	Незадовільний, штучні лісові насадження ялини європейської в с. Дружелюбівка, створений з метою збереження старовинного парку, закладеного в кінці 18 століття
Всього		41	0,048	

Калинівська МТГ є однією з найбільш лісодифіцитних громад Вінницької області. Тому найважливішим завданням для ефективного збереження лісових екосистем в МТГ є збільшення рівня лісистості території до його оптимального показника, який для умов Правобережного Лісостепу

України складає не менше 15% від площі громади. Відповідно існує проблема заліснення території МТГ, якій має передувати широка інвентаризація всіх схилових і деградованих земель, а також земель, які є уже малопридатні для сільськогосподарського використання.

За даними таблиці 2, в межах Калинівської МТГ в ПЗФ охороняються переважно природні і штучні лісові насадження та інше біорізноманіття пов'язане з ними, а також зоологічна пам'ятка природи місцевого значення і парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення

Основним користувачем лісових екосистем Калинівської МТГ є державне підприємство "Хмільницьке лісове господарство". Загальна площа лісового фонду підприємства в межах адміністративного МТГ складає майже 7 тис. га з яких площа лісів складає понад 6,5 тис. га, частка лісового природно-заповідного фонду складає 3,0% (табл. 3) [5-6].

Таблиця 3

Поділ лісів на категорії в межах ДП "Хмільницьке ЛГ"

Лісове господарство	Категорії земель						
	Площа земель лісового фонду, га	З них покриті лісовою рослинністю, га	В т.ч. лісових культур, га	Природно-заповідний фонд, га	Мисливські угіддя, га	Загальний запас, тис. м ³	Середній вік лісу (роки)
Хмільницьке	6900	6500	6000	41	6800	1010,1	55

Провівши аналіз матеріалів лісовпорядкування і натурні обстеження встановлено, що в межах ДП "Хмільницьке ЛГ" є певна частка лісових екосистем, які підпадають під критерії лісів високої природоохоронної цінності (особливо цінні для збереження ліси), які можуть стати перспективними заповідними об'єктами і територіями ПЗФ в структурі як локальної екомережі Калинівської МТГ, так і в структурі регіональної екомережі Східного Поділля. Їх площа становить понад 821,7 га [5-6]. Дані отриманні в результаті досліджень приведені в таблиці 4.

Таблиця 4

Ліси високої природоохоронної цінності в межах ДП "Хмільницьке ЛГ"

Лісове господарство	Наявність відтворювальних ділянок мисливських тварин та місця оселі зубра, га	Наявність мурашників, га	Наявність боліт, га	Наявність місць гніздування птахів, га	Наявність питних джерел, га	Наявність ділянок з виходом на поверхню кам'яних порід, га	Всього по господарству
Хмільницьке	550,2	30,3	109,0	40,7	35,9	55,6	821,7

Згідно даних таблиці 4 визначено, що в межах ДП "Хмільницьке ЛГ" є наявні лісові масиви на загальній площі 550,2 га в яких мігрують зубри європейські, а також є відтворювальні ділянки мисливських тварин. Ці лісові масиви є особливо цінними для збереження екосистем, оскільки в них зосередженні види біорізноманіття, які перебувають на межі виживання. Такі ділянки повинні бути внесені в категорію заповідності "загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення" з подальшим включенням їх в заповідну зону перспективного національного природного парку НПП "Центральне Поділля" на території Вінницької, Калинівської, Хмільницької, Літинської, Козятинської територіальних громад. Лісові ділянки з наявними колоніями мурашників є важливими осередками збереження ентомофауни і мають бути включені в категорії заповідності "ентомологічний заказник місцевого значення" або "ентомологічна пам'ятка природи місцевого чи загальнодержавного значення". Ці ділянки в перспективі можуть доповнити заповідну зону НПП "Центральне Поділля". Заболочені лісові ділянки в межах Калинівської МТГ також є особливо цінними для збереження лісових екосистем, оскільки на них трапляються зарослі ділянки верби трав'яної, яка внесена до Червоної книги України. Такі ділянки потребують особливої уваги та режиму охорони і поблизу них повинен бути обмежений режим лісокористування. Лісові екоси-

стеми з місцями гніздування птахів є об'єктами збереження вразливих екосистем як регіонального, так і національного рівня. Тому ці лісові екосистеми мають бути включені в структуру природно-заповідного фонду в категорію заповідності “орнітологічний заказник місцевого або загальнодержавного значення”. Лісові екосистеми з наявністю питних джерел є важливими об'єктами забезпечення питною водою і повинні охоронятися в структурі природно-заповідного фонду в категоріях заповідності “гідрологічні пам'ятки природи місцевого значення” або “гідрологічні заказники місцевого значення”. В лісових екосистемах, де є виходи на поверхню геологічних порід можна створити категорії заповідності - “геологічні пам'ятки природи місцевого значення” чи “ландшафтні пам'ятки природи місцевого значення” і “заповідні урочища”.

Висновки. Лісові екосистеми Калинівської МТГ є важливими територіями, які багаті на біотичне і ландшафтне різноманіття. Калинівська МТГ є малолісною і тому найважливішим завданням для ефективного збереження лісових екосистем в громаді є збільшення рівня лісистості території до його оптимального показника, який для умов Правобережного Лісостепу України складає не менше 15% від площі адміністративної одиниці.

Однак більшість лісових екосистем не мають належного режиму охорони. Існуюча мережа ПЗФ фонду МТГ є недостатньою і перебуває в кризовому стані. Тому лише збільшення кількісного показника ПЗФ особливо в лісових екосистемах може кардинально змінити ситуацію на краще. Збільшення кількісного показника ПЗФ Калинівської МТГ є важливим аспектом збереження біотичного різноманіття Східного Поділля та запровадження стратегії сталого розвитку регіону.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Веб-сайт. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 11.05.2023).
2. Екологічна безпека Вінниччини [Монографія]. За заг. ред. Олександра Мудрака. Вінниця: ВАТ “Міська друкарня”, 2008. 456 с.
3. Еталони природи Вінниччини / О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак, В.М. Поліщук та ін. [Монографія]. За заг. ред. О.В. Мудрака. Вінниця: ТОВ “Консоль”. 2015. 540 с
4. Екологічний паспорт Вінницької області за 2020 рік. Веб-сайт. URL: http://www.menr.gov.ua/documents/ЕКО_pas_Vin2020.doc (дата звернення: 11.05.2023).
5. Єлісавенко Ю.А. Особливо цінні для збереження ліси в структурі регіональної екомережі Вінниччини. М-ли науково-практ. конференції “Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття” (20-21 вересня 2012 року). Кременець: ТОВ “ПАПРУС-К”, 2012. С. 478-483.
6. Єлісавенко Ю.А. Формування каркасу регіональної екомережі Східного Поділля на підставі перспективних заповідних об'єктів і територій в структурі лісового фонду. Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. Львів: РВВ НЛТУ України. 2018. Т. 28.№7. С. 74-77.
7. Калинівська міська територіальна громада. Веб-сайт. URL: <https://kalynivska-objednana-gromada.gov.ua/> (дата звернення: 11.05.2023).

УДК 630*443(477)

Шевченко С.М., к.с.-г.н.,
доцент кафедри екології та
біологічної освіти Хмельницького
національного університету
Лепікаш А.О., магістрантка
першого року навчання
ОП «Екологія» Хмельницького
національного університету

ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ДЕРЕВОРУЙНІВНИХ ГРИБІВ У ПАРКУ ЗАРІЧЧЯ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Анотація. Наведено результати дослідження видового різноманіття дереворуйнівних грибів у парку Заріччя міста Хмельницького. Виявлено 10 видів дереворуйнівних грибів, які поширені на 5 видах деревних порід. Найбільш поширеними дереворуйнівними грибами у парку є трутовик справжній, трутовик сірчано-жовтий, б'єркандера димчаста та трутовик горбатий. Серед деревних